

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ТЕАТРУ

Автор: Галуша Валентина Олександрівна

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ

ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ

ЗАКЛАД «ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ № 13

ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ТЕАТРУ

номінація «Позакласна та виховна
робота»

Демішкан Галина Юріївна
вчитель музичного
мистецтва
та художньої культури
«спеціаліст вищої категорії»
тел. (067) 365-88-17

м. Вінниця

2015

Автор-укладач Демішкан Галина Юріївна, вчитель музичного мистецтва та художньої культури «спеціаліст вищої категорії».

Демішкан Г. Ю. Виховання національної свідомості учнів засобами народного театру. Методичний посібник / Г.Ю. Демішкан. – Вінниця: ММК, 2015. 60 с.

Рецензенти:

Конецул Л.М., заступник директора з виховної роботи, вчитель української мови і літератури, вчитель-методист.

Радзіковська Н.А., голова методичного об'єднання з естетично-гуманітарних дисциплін, вчитель світової літератури, вчитель-методист.

Рекомендовано науково – методичною радою

Міського методичного кабінету

Департаменту освіти Вінницької міської ради

(Протокол № 4 від 05.01. 2015р.)

У даному методичному посібнику вміщені теоретичні та практичні матеріали про звичаї та обряди народного календаря, досліджено і систематизовано окремі родинно-побутові звичаї, як театралізовані дійства, елементи яких використовуються в сучасній школі, розглянуто впровадження традиційних форм народного театру в навчально-виховний процес.

Посібник призначений для вчителів гуманітарно-естетичних дисциплін, керівників театральних гуртків та педагогів-організаторів.

Зміст

Вступ	4
Розділ I Національна свідомість в системі національного виховання.	7
1.1. Головні принципи національного виховання.	7
1.2. Національна свідомість у змісті національного виховання	10
Розділ II Використання традицій народного театру в практиці сучасної школи.	15
2.1. Театральний потенціал весняних ігор.	15
2.2. Елементи народно-театрального дійства упідготовці до свята урожаю.	31
2.3. Свято Андрія як своєрідна театралізована форма	39
Висновок	57
Список використаних джерел та літератури	59
Додатки	61

Вступ

На сучасному етапі процес європейської інтеграції дедалі помітніше впливає на всі сфери життя держави, зокрема, на педагогічну діяльність учителя. Гуманістичний та демократичний розвиток українського суспільства зумовлює необхідність збагачення духовного потенціалу педагога, формування його естетичної культури, здатності правильно оцінювати і сприймати прояви прекрасного в буденному житті.

Модернізація шкільної освіти і формування інформаційного суспільства, докорінні зміни в соціально-економічному та духовному розвитку держави потребують, насамперед, креативної особистості вчителя, здатної використовувати різноманітні засоби, форми та методи у навчально-виховному процесі. Тому особливої актуальності набуває проблема використання елементів народного театрального мистецтва у педагогічній практиці.

Життю сучасного Українського суспільства властиві суперечності в питанні національного виховання підрастаючого покоління. Формування ринкових відносин спричиняє захоплення учнівської молоді деякими формами підприємництва, торговим інтересом і бізнесом. Часом це веде до втрати підлітками морально-психологічного обличчя. Зупинити цей процес може виховання спрямоване на національну самосвідомість, народні традиції

гуманізму.

Засвоєння дітьми та молоддю вироблених загальнолюдською культурою цінностей є однією з найважливіших проблем сучасного виховання. В Україні цей процес ускладнюється суперечливими тенденціями трансформації суспільства в його новий стан, їх негативним впливом на морально-духовне становлення особистості. Юному поколінню зараз надзвичайно важко знаходити правильні шляхи свого утвердження в житті, тому актуальною є педагогічна спрямованість учнів до цінностей, що протягом віків були гарантами виявлення в людині її духовної сутності.

Особливо вагомий ціннісний потенціал має народна культура, в якій відбір і шліфування цінностей тривав віками, в надзвичайно важких випробовуваннях сходження людини до вершин істини, добра, краси.

Вміле, цілеспрямоване використання провідних ідей, моральних норм, ідеалів народної спадщини сприяє становленню гармонійної особистості. Для реального мистецько-виховного впливу рідної культури необхідно створювати умови її сприйняття у відповідній естетичній, моральній, світоглядній цілісності. Зважаючи на значну часову віддаленість функціонування народної культури від безпосередньої життєвої практики дітей, доцільним є шлях її театралізації.

Необхідність широкого використання театральної гри в процесі прилучення школярів до культурної спадщини рідного народу обґрунтовується, зокрема, тим, що словесне висвітлення духовно-моральних явищ минулого не завжди сприймається дітьми або ж сприймається поверхово, проходячи повз їхній внутрішній світ. Практика свідчить, що уроки в школі, на яких розглядаються окремі явища та сторони народної культури, нерідко обмежуються саме вербальною подачею знань, тому вона залишається для учнів далекою і незрозумілою. І тут на допомогу приходить уявна, ігрова природа театральної діяльності, у процесі якої дитина починає усвідомлювати, що в її дідів і прадідів існували такі ж проблеми, які є характерними і для нашого часу, – стосунки людини і природи, людини і суспільства, а в цих стосунках переважала спрямованість простої людини до світу Добра, Любові, Краси.

На роль театральної діяльності у формуванні духовного світу особистості вказували Я. Коменський, С. Русова, Б. Грінченко, І. Франко, інші культурно-громадські діячі. Видатний французький просвітитель XVIII століття Ф. Вольтер вважав, що розум людський для удосконалення та очищення моральних вчинків не придумав нічого благороднішого і кориснішого, ніж театральні видовища. Цінні думки щодо ролі дитячого театру у формуванні цінностей висловлювала О. Реріх: «Театр є могутнім, може, наймогутнішим засобом виховання дитячого та юнацького характеру. Саме театр, за

належного вибору п'єс, може захопити наслідуванням величних образів і спрямувати молоді душі до подвигу, до героїзму... Годяться для цього всі містерії із життя великих подвижників і легенди про народних героїв. Захоплюючі, високоморальні образи можуть посилити повагу до понять честі і гідності».

Р. Роллан закликав – «на сцені покажіть народу його власну легенду, його діяння, те, що він здійснив. Підживлюйте народ народом...Театр – наймогутніший засіб виховання; з ним, можливо, пов'язані найкращі надії на національне відродження». Ці слова надзвичайно актуальні для сучасного становища України, яка потребує для суспільного розвитку патріотів, національно свідомих громадян. Їх неможливо виховати без сформування поваги до власного народу, без його пізнання. Тому існує велика потреба в організації дитячих театрів, які за змістом своєї діяльності є народознавчими. Такі театри повинні розкривати перед учнями цінності, що були основою буття рідного народу, спрямовувати на активну діяльність в ім'я його блага і прогресу, тому що «пізнання народу з його мовою, звичаями, віруваннями і поглядами вчить нас любити його міцно і працювати для нього дійово і раціонально».

Детально розглянути усі існуючі релігійні, календарні та родинно-побутові обряди не можливо, тому головний акцент було зроблено лише на ті театральні дійства, які є найбільш зручними та доречними для використання в навчально-виховному процесі.

Вважаю, що доцільно здійснювати прилучення школярів до цінностей національної культури, зокрема народної, через діяльність такого жанру як дитячий народознавчий театр. На основних підходах до організації такого виду дитячої театральної творчості ми і зупинимося в запропонованому методичному посібнику.

Розділ І. Національна свідомість в системі національного виховання

1.1. Головні принципи національного виховання.

Основні положення ідеї концепції національного виховання своїми витокami сягають у сиву давнину. Українська нація має самобутню історію, гуманістичну ідеологію, багату теоретичну спадщину.

Головна мета національного виховання молоді в Державній національній програмі „Освіта” („Україна ХХІ століття”) визначається як набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського

народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури. [1].

Складовою частиною нашого національного виховання є пізнання і творче відновлення філософської думки минулих часів, яка утверджувала цілісне світовідчуття, нерозривну єдність Людини і Природи. Народна філософія – це філософія добра, краси і правди, справедливості.

Традицій гуманізму дотримувалися у Запорізькій Січі, за Гетьманщини. Вони були притаманні творам Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Костомарова, М. Грушевського. Теорія гуманізму спрямована на подальшу перспективу. Суть її розкриває залежність взаємин між поколіннями та соціального розвитку. Головні принципи системи національного виховання тісно перегукуються з ідеями гуманістичної психології. Провідною ідеєю виховання є спрямованість на формування конкретної людини як цілісної особистості – носія національних і загальнолюдських цінностей.

Основною ідеєю національного виховання є опора на традиції української культури. Розбудова системи національного виховання як глобальна проблема потребує об'єднання зусиль науки і практики. У формуванні цього процесу треба враховувати нову методологічну основу виховної роботи в школі, орієнтацію на державотворення, національні і загальнолюдські цінності.

Пріоритетними напрямками у цій роботі вважають:

- усвідомлення вчителями свого статусу громадянина України;
- підготовку педагогів у дусі національного виховання, оволодіння змістом концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти;
- методичну і практичну підготовку вчителів до реалізації системи виховання, створення умов для їх самоосвіти та самовиховання у цьому напрямі.

Пріоритетними напрямками виховної роботи вважають: формування національної самосвідомості підростаючого покоління, утвердження принципів загальнолюдської моралі. У школах з цією метою створюються етнографічні гуртки, класи-світлиці, музеї декоративно-ужиткового мистецтва. Стрижнем виховної роботи на основі національного відродження став молодіжний рух „Моя земля – земля моїх батьків”. Школи створюють умови для розвитку і саморозвитку учнів через організацію навчального процесу на основі ідей розвивального навчання, особистісно-орієнтованого підходу та інших сучасних технологій. Особлива увага в роботі з особистістю приділяється вихованню у дітей кращих загальнолюдських рис, формуванню працелюбності, відповідальності за свою працю, розвитку творчого потенціалу.

Відродження народної духовності є однією з найважливіших умов

становлення народу України як нації. Саме українська національна система виховання покликана реалізувати виховні завдання, пов'язані з формуванням в учнівської молоді народної духовності. У зв'язку з цим вирішального значення набуває не лише переосмислення мети національного виховання, осучаснення його принципів, оновлення змісту, а й вироблення механізму реалізації методів, засобів і форм. Мова йде про українську національну систему виховання, компонентами якої є особливі мета, зміст і засоби реалізації.

В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання, яка максимально враховує національні риси і самобутність українського народу.

Українська національна система виховання реалізує народознавчий, людинознавчий, особистісно-гуманний підходи у вихованні. Засоби національного виховання включають рідну мову, історію, фольклор, мистецтво, народний календар, народні символи і національну символіку, родинно-побутову культуру, народні традиції, звичаї та обряди, народні прикмети, релігійні виховні традиції.

Українська національна система виховання включає такі фактори соціальної взаємодії, як церква, соціальне середовище, інформаційні чинники, громадське життя і громадські організації, події та акції духовного характеру. Вона зорієнтована на цілісну особистість громадянина України як відповідний компонент і кінцевий результат.

Ефективність національної системи виховання в кінцевому підсумку залежить від взаємин у спільній діяльності, яка може стати системотворчою лише тоді, якщо кожен знайде в ній сферу докладання своїх знань, умінь, навичок, реалізації творчих задумів.

Український народ вступив у нову еру свого історичного розвитку. Разом з перспективами вільного розвитку Української держави відкрилися широкі можливості для розвитку освіти, науки, культури, що вимагає докорінної перебудови процесу виховання молодого покоління.

Поняття „національне виховання” вбирає в себе всі особливості сучасного стану країни. По-перше, воно рівнозначне державному, хоча останнє є вузьчим, одиничним стосовно національного як загального. Державне виховання є найвагомішою складовою національного виховання, воно здійснюється державними установами, інститутами, а загальнонаціональне діє і поза їх межами, має значно ширший діапазон впливу на процес соціалізації особистості.

По-друге, в жодній країні світу немає виховання „взагалі”. Воно завжди має конкретно-історичну, національно-державну форму вираження і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною.

Таким чином, національне виховання – це створена упродовж віків самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв, покликаних сформувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді,

передавати їй соціальний досвід, надбання попередніх поколінь. Науково обґрунтоване, правильно організоване національне виховання відображає історичну ходу народу, перспективи його розвитку.

1.2. Національна свідомість у змісті національного виховання.

Світогляд громадян цивілізованих держав формується на основі ідейних, морально-духовних цінностей. Це є наслідки виробленої системи національної свідомості, яка лежить краеугольним каменем у системі національного виховання.

Провідною ідеєю новітнього часу для українського суспільства є національна ідея, яка базується "на природних високих національних і загальнолюдських цінностях" [2, с. 2].

Як показує практика, особливо гострою як в теоретичному, так і в практичному плані є проблема утвердження, становлення національної свідомості усіх верств суспільства.

Щодо поняття "національна свідомість". В "Малій енциклопедії етнології та етнодержавознавства" (за редакцією Ю. Римаренка), що побачила світ 1996 року, національна свідомість українців визначається як сукупність уявлень про соціальні вартості, норми, що є визначальним для піднесення особистості до національної спільноти українців; вона містить ознаки відмінності українського "ми" від "не ми" [3, с. 105].

Національна свідомість – це усвідомлення себе часткою українського народу, носієм національних цінностей, що склалися у процесі тривалого історичного розвитку українців як нації, своєї близькості й спорідненості із своїми співвітчизниками. Національна свідомість складається протягом століть у процесі історичного становлення нації, яка виборює свою політичну і культурну незалежність. Без суверенності, без своєї держави, без своєї культури і мови національна свідомість перебуває у зародковому стані. Свідомість українського народу тривалий час залишалася явищем проблематичним. Українська спільнота самоідентифікувалася через спільну історичну долю, мову, культуру, вікові вірування. Проте довготривала бездержавність, втрата національної школи, освіти, заборона рідної мови, відлучення поколінь від духовних надбань народу, перекручене тлумачення історичних подій, які відбувалися в Україні сотні й тисячі років приглушили національну свідомість. Перед народом постала реальна загроза власного існування.

У сучасних умовах, коли український народ вступив у нову еру свого історичного розвитку, національне виховання найбільш відповідає потребам відродження і становлення України як європейської держави із віковою

історією, культурою, духовними надбаннями. Це служить формуванню духовного світу особистості, національного характеру і темпераменту, народної моралі й етики, естетики, національної свідомості.

Одним із головних завдань сучасної школи є формування учнівської молоді національної свідомості. На це націлюють державні документи в галузі освіти. В Законі України "Про освіту" [4, с. 4], у Державній програмі "Освіта" (Україна XXI століття) [5, с. 2], у "Концепції 12-річної середньої освіти" [6, с. 4] основними завданнями сучасної школи є забезпечення умов для виховання школяра як громадянина України, вільної, демократичної, життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення у різних життєвих ситуаціях.

Загальна середня школа має забезпечити умови для інтелектуального, соціального, морального і фізичного розвитку і саморозвитку учнів, виховання громадянина-патріота, особи, що визнає освіченість, вихованість, культуру як найвищі цінності, незамінні чинники переходу України до сталого людського розвитку. Національна свідомість, інтелект, духовне і фізичне здоров'я людини набувають всезростаючого значення.

Виховання національної свідомості ґрунтується на ідейному багатстві народу, його морально-етичних цінностях, виховній народній мудрості, яка віддзеркалилася в усній народній – піснях, билинах, казках, міфах, легендах, прислів'ях, календарно-обрядових та релігійних дійствах, тощо. Патріотичний пафос творів українського фольклору – це любов до Батьківщини, бажання стати на її захист («Де рідний край, там і рай, а де чужина – там домовина», «Людина без Вітчизни що соловей без пісні», «Рідна земля і в жмені мила», «За рідний край – життя віддай» та інші). Використання ідей та образів давньоукраїнських міфологічних сюжетів сприяє збагаченню емоційного світу підлітка образами прекрасних, гармонійних божеств давнини, допомагає дітям зрозуміти і сприйняти філософські основи народного світогляду, для якого характерними є шанування природи, культ Матері, Дитини, віра в обов'язкову перемогу Світла і Добра. Персонажі народних обрядів використовувались і для висвітлення важливих моментів історії та культури України, проблем сьогодення у символічно-образній формі.

Дослідження народної творчості і одного з найважливіших її видів – фольклору – привертає увагу вчених різних сфер: фольклористів, етнографів, істориків, літературознавців, мистецтвознавців.

Але й досі визначення місця фольклору в системі мистецтва, його оцінка як явища виконавської творчості ще багато в чому недостатні. І в цьому плані особливо актуальним є дослідження фольклору як джерела сценічної творчості. Багато фольклорно-етнографічних фактів української традиційної обрядовості можна розглядати з театрознавчої точки зору.

Театрознавче дослідження виявлених народно-драматичних явищ в

обрядів не було самоцільним, а велося в аспекті історії формування народного і професійного театру, розвиток якого починається в обряді, виростає на обрядовій основі, і таким чином обряд розглядається як своєрідний пролог театру.

Серед шкільних навчальних предметів особливе місце у вирішенні завдань формування і виховання національної свідомості школярів належить предметам естетичного циклу. Шкільна програма предметів зазначеного циклу, а також щорічні Плани виховної роботи мають донести до учня усвідомлення істини, що український народ сформувався історично, що він створив самобутню матеріальну і духовну культуру, суспільно-політичну думку, виробляв і виробив свою державність, що його складний і героїчний шлях гідний великого європейського народу. Осмислюються роль та значення українського народу в світовому історичному процесі, а духовна спадщина своїм змістом сприяє зміцненню національної свідомості.

В організації позакласної роботи з учнями використовується системний підхід, що ґрунтується на принципі концентричності і цілісності.

Знайомство учнів з певними явищами народної культури через фольклорні вистави, обрядові дійства, виховні заходи здійснюється спіралеподібно, тобто їх тематика повторюється в наступні роки занять, але вже з більш розширеним змістом, із використанням більшої кількості методів і прийомів навчально-виховної роботи. Їх результативність залежить від організації на засадах виховної технології, яка передбачає узгодженість змісту, форм, методів роботи із школярами.

Під час проведення виховних заходів використовуються різноманітні методи та прийоми навчально-виховної роботи: бесіда, розповідь, розігрування елементів народного обряду, вокально-танцювальних вправ, методи виховуючих ситуацій, навіювання, приклад керівника тощо. Корисною є організація широкої поза сценічної діяльності школярів – зустрічей з безпосередніми носіями народної культури, участі у культурно-мистецьких акціях, фольклорно-етнографічних експедиціях, вечорах.

Робота з підготовки фольклорних вистав здійснюється через такі складові заняття: 1) розгляд питань народознавства, що пов'язані з сюжетом вистави; 2) робота над епізодом вистави, що тематично близький до висвітленої народознавчої проблеми. Вказана форма занять є ефективним шляхом засвоєння національної культури, її провідних ідей особистістю школяра, тому що народознавчий матеріал не лише подається теоретично, а програється, порівнюється з власним досвідом, впливає на емоції, уяву дитини, викликає почуття радості, задоволення, піднесення.

Фольклорні вистави як виховна технологія не акцентує свою увагу на розвиткові техніки акторської гри, але засоби сценічної виразності не

відкидаються, бо ж народознавчі вистави лише тоді матимуть належний виховний вплив, формуватимуть почуття гордості за свій народ, його культуру, коли матимуть відповідний естетико-виражальний рівень. Це передбачає роботу з школярами над технікою і логікою мовлення, сценічним рухом, інтонацією тощо.

Беручи участь у виховних заходах, школярі прилучаються до національної культуро-творчості, відкривають простір фантазії, уяві, ініціативності. Ця діяльність спрямовує учнів до написання власних сценаріїв поетичних вистав, що створюються на основі записів фольклорних творів, опрацювання відповідної літератури, знань, що отримуються на теоретичних та практичних заняттях як під час уроків, так і поза ними.

Підсумовуючи викладені вище думки про використання творчості школярів у народознавчій виховній роботі, можна стверджувати, що позакласна робота через емоційно-образні засоби спрямовує школярів на глибоке пізнання історії та культури рідного народу, розвиває в них прагнення бути активними продовжувачами народних здобутків, є однією із цеглинок, що створює будівлю духовності особистості, сприяє не стільки розвитку художніх здібностей, умінь дітей, як збагаченню, просвітленню їхніх душ. Як зазначала С. Русова, "не ізолювання почуття естетизму маємо ми випещувати – мистецтво заради мистецтва, а загальний розвиток почуття краси, вимоги гармонії і в житті, і в душі, і в наших вчинках" [19, с. 148].

Системи національного виховання за змістом та формами організації мають певні відмінності, визначаються особливостями регіону, району, умовами діяльності школи, рівню національної вихованості учнів та постановкою виховання в сім'ї. Кожен заклад освіти розробляє свої форми, зміст і методи національного виховання учнів з урахуванням специфіки їх діяльності.

Розділ II. Використання традицій народного театру в практиці сучасної школи.

2.1. Театральний потенціал весняних ігор.

Святкування приходу весни поширене у різних народів. Напевно, обряди зустрічі весни існували ще у первіснообщинному суспільстві, але особливої ваги вони набрали в епоху бронзи, у період інтенсивного розвитку землеробства. Стародавнє населення Європи весняним співам і обрядам надавало магічного значення: кличучи весну, вірили, що заговірні формули і ритуальні дії сприяють швидкому пробудженню природи.

Якоїсь певної дати зустрічі весни не існує. Кілька тисяч років тому такою датою було весняне рівнодення. Після християнізації східних слов'ян церква пристосувала до рівнодення свято Благовіщення (25 березня за ст. стилем). Цей

день у багатьох місцевостях був початком весняних співів, ігор і танків молоді, які закінчувались після Пасхи. Крім орієнтації на церковний календар, в багатьох місцевостях існували свої прикмети, за якими починали „весну гукати”. Наприклад, спів веснянок починався 1 березня чи 9 березня, або взагалі у різні числа кожного року. Це залежало від того, коли з’являлися перші проталини у снігу; або – коли річка скрене; або – коли уперше закує зозуля.

Істотна риса веснянок – їх зв’язок з рухом, з танцем. Велике місце рухи займають і в інших календарно-обрядових дійствах в русальних, купальських, петрівчаних іграх та хороводах. Однак такого розвитку танків, як у веснянках, не зустрічається ніде. На це є своє пояснення: рух в природі, що оживає переливався у танок.

Всі події народного календаря мали своє ритуальне втілення. Деякі з них залишилися з дохристиянських часів (веснянки), інші – поєднали язичницькі та християнські вірування (Івана Купала, Андрія), та в модифікованому вигляді збереглися до наших днів (вертеп).

Разом з пробудженням природи від зимового сну в Україні починається цикл народних весняних свят, пов’язаних з стародавніми віруваннями, які супроводжуються піснями, іграми та хороводами.

Народ радіє перемогою світла життя й добра над темрявою, мертвою і злом. Тому в народній творчості, як правило, їх поділено на дві частини: одна – це оспівування всього світлого, теплого і доброго, друга – та, де майже заклинанням, чаруванням старалися відвернути злі, чорні, холодні сили.

Веснянки (гаївки, ягільки, гагільки та ін.) виконувались завжди хороводом, взявшись за руки. Щоб перемогти „ворожі сили”, щоб сонце було вінцем цієї перемоги, хореографічний малюнок створювався, як поле, а йшли до нього через „лінію життя” наприклад: малюнок „Кривого танцю”.

Веснянки – прадавні українські пісні – виникли ще тоді, коли людина вперше піднеслася духом разом із пробудженням природи. З душі вихлюпнули й полинули над віками мелодії росту і розвитку.

Щойно земля з-під снігу починала своїм ликом проглядати на сонце, як дівчата гуртом дзвінкоголосим підходили до матері:

Благослови мати, весну закликати,

Весну закликати, зиму проваджати.

Благослови мати, весну закликати,

Ой весна в човничку, літечко в возочку.

Споконвіку узвичаєно, що діти у батьків просять благословення, аби кожна справа добром починалася і в добро виливалася. І мати дає напуття своїм щирим словом:

Благословляю вас веснянки співати,

весну зустрічати, землю звеселяти! [9, с. 16]

і йдуть дівчата з піснею високосою. Весняне коло все ширше розкручується.

Під цей спів приходять хлопці й приносять в рушнику пшоняну кашу. Тут

же закопують її, аби земля так рясно й смачно все родила.

- *Наша каша така, що й кілок на ній цвіте*, - кажуть хлопці завершуючи своє дійство.

Оспівують дівчата кашу, хвалять хлопців-кашоварів. Вулиця звеселилась. Набралася земля сили від каші, тепер і людям можна її скуштувати. Виймають хлопці вербового кілка, добуваються до живлющої збави. Та поки сісти їсти, дівчата ще закличніше заспівують, може, хто до гурту прийде:

На нашу гору, на нашу

Виносьте пшона на кашу.... [9, с. 17]

Багато легенд і казок складено про сонце, місяць, вогонь, воду, вітер. Ці та інші легенди опоетизовуються у віршованій формі, далі їм підбиралась мелодія, і таким чином, вони перетворилися у пісні. А пісня з танцем-хороводом виливалася у своєрідні веснянки, бо, як правило, починали їх виконувати на весні.

У своїх легендах і казках український народ створив світлий образ Весни - дівчини з вінком квітів на буйних косах. Щойно торкнеться її легка хода сонної Землі при першому промені все зігріваючого сонця-Ярила, як серце людини повниться радістю. Піднесений настрої пронизує численні весняні обряди: одвічна боротьба Зими з Весною, що так наочно уявляється людині, втілилася в низці народних ігрищ: спочатку дівчата проганяють Зиму, потім закликають піснями-веснянками довгоочікувану Весну: „Прийди до нас з радістю та Божою милістю”. Діти зустрічають гостю дарами - солодким печивом у вигляді пташок. Уклонитися їй виходить вродливиця „Леля” - у білій вишитій сорочці й вінку з весняних квітів, оперезана зеленою крайкою з трави. Вона водитиме навколо осель ритуальний танок, викликаючи дощ, а ще роздаватиме відданицям вінки на майбутнє весілля.

Пойми, пойми, Леле,

Найменшу доньку,

Красну дівоньку

Ясну калиноньку

В рутянім віночку.

А там, дивись, замкнеться коло й завирує хоровод - на щастя, на долю, на вроду. Так у слові, мелодії та русі утвердиться кохання бога Ярила, прозваного в народі Чурилом чи Журилом, до заплідненої ним землі. Придивімося до коло видних рухів хороводу: так обертається Сонце з ранку до вечора, від року до року, від зими до весни.

Ой колісцем, сонечко, колісцем.

Ой сій, мати, донечку овесцем.

Ой щоб цей овесець рясен був.

Ой щоб рід наш весь весел був!

Отже, у вінках – символах сонця і краси, у найкращому вбранні дівчата звивистою сув'яззю водять танки-хороводи, водять Володаря, який уособлював володарюючи життєтворчу силу сонця.

Поступово розквітали і вулиці, і душі людські від поєднання багатоголосся з різнобарв'ям.

- А вже весна! - гуком разноситься голос.
- А вже красна! - відлунно підтверджує другий.
- Весно, весно, що ти нам принесла?

І дівчина-Весна (про неї згадувалося вище) виповідує, мов струмком видзвонює:

- Принесла вам літечко, щоб родило житечко, принесла вам квіточки, щоб квітчались діточки, ще й барвисті віночки, щоб співали весняночки! [9, с.17].

Кожен хід у веснянкових танках – вмотивований символ, котрий має спільність з орнаментикою народного мистецтва й уособлює сонце як джерело життя. Ось дівчата йдуть по колу, співаючи „Коло млина калина”, і створюється живий вінок, який переливається барвами вбрання й оздоб з мелодією світославної душі. Якщо коло – це сонце, то водіння Володаря – веснянка „Скопаю я грядочку” – це вже знак Ярила, образ весняного сонця і принесеного ним кохання.

Дівчата йдуть хоромом на чотири сторони світу, вимальовуючи своєю танцювальною ходою хрест у колі.

Скопаю я грядочку
Та й посаду м'яточку...

Ставши попарно, дівчата створюють живу кладочку. По ній водять дівчину Насточку. Дівчата уславляють і себе, і свою працю, і свою перевагу над хлопцями:

Як в городі кладочка, кладочка
Там ходила Насточка, Насточка...

Дівчата присідають, і Насточка, мовби по сходах, збігає, а вони розходяться на два боки і, взявшись правою рукою за ліву на плечі попередньої, йдуть безконечно звичаючим танком, співаючи:

На вгороді гранчастий, гранчастий

Там барвінок хрещатий, хрещатий...[9, с. 18]

До кожної веснянки є своя дія, котра символічно передає ті життєві процеси, які творять сили сонця і води. Така звивиста і, здавалося б, проста хода є, по суті, лінією безконечника. Цей мотив характерний для писанок. У

настінному малюванні – це бігунець, у вишиванні – хмелик. Отже процес оживання природи неспинний. Як сказав поет: „І нема тому почину, і краю немає”.

Дівоче коло сяє веселковими переливами. У центрі його стоїть красуня. Подруги ведуть хоровод, а вона танцює. Кого поцілує, та її змінює. Дійство триває доти, доки всі дівчата не перетанцюють у сонячному колі. Завершуючи танок, дівчата стають в один ряд і сердечно (поклавши руку на серце) вклоняються людям.

Весну закликали не тільки дівчата, а також і діти. Матері пекли дітям „жайворонків”, „гусок”, „голубів”. З ними малеча ходила й здоровила (вітала) людей, співали веснянки про весну красну, про птахів-веселиків.

Чи то у свято, чи у будень діти за виграшки закликали сонце:

Вийди, вийди сонечко на дідове полечко

На бабине зіллячко, на наше подвір'ячко

На весняні квіточки, на маленькі діточки

Там вони граються, тебе дожидаються.

Простягаючи руки до сонця, вони проспівували тричі весняночку. Якщо ж воно вигулькувало з-за хмари, ото вже радості було!

- Давайте ще й дощика попросимо!

Іди, іди дощику, зварю тобі борщику в полив'янім горщику!

Діти при цьому махають руками, припрошуючи дощик до себе. І він буцімто пішов бо без нього гра не може продовжуватись.

Ой, яка від нього трава зелена!

Пора вже й корову гнати пасти.

Авжеж, поженеш корову на пашу –

Дасть тобі молока на кашу.

Дитячі ігри тривають. І не знаєш, чого в них більше: прадавніх магічних дій чи сьгоднішніх забавок. Лунають дитячі заклики-ігри. І коли чуєш їх, упевнюєшся, що в суті своїй наші люди – сонцепоклонники, народжені із сонцем у крові. І цей віковичний природний поклик виливається з непорочних дитячих уст та душ як шана за тепло і життя.

Весна все до росту кличе, землю красою повиває. Повсюди гомін і шум оживання. Не оминало це піднесення і юнь ростучу. Дівчата, хлопці, бувало, душ до двадцять-тридцять піснею і дією відтворювали отой повсюдний розвій

природи, її дзвінкоголосий розмай.

Вони заплітали Шума: то колом ішли, то починали плести співочу мережку. Коло розмикалось і через двох на третьому проходили дівчата крізь руки. Коли ж доходили до краю, то спів уривався, бо крайні починали робити так само, і плетиво не мало ні кінця, ні краю. Ведуча йшла так, щоб не минути „шумові ворота” – робилися вони з гілля і весняної зелені.

Ой, нумо, нумо, в зеленого Шума,

А в нашого Шума – зелена шуба.

У ритуальному плетеві хороводу заворожувався шум зеленої весни: листя на деревах, трава на луках, вруно на полях.

В текстах весняних хороводів рясно снуються весільні мотиви. Воно й не дивно, адже в ході цього дійства зустрічалися закохані. Зміст багатьох веснянок відображає перехід від парубкування та дівування до шлюбу. Звідси й веснянковий обряд протистояння дівочого та юнацького табору. Скажімо, помітять парубки дівчину, що „розгубила” свої очі, вибираючи пару, й заспівають:

Каже мати тоту брати, ту, що скулоока:

Одне око на Журиля, друге па Патока.

Та дівчата не змовчать, стануть за подругу горою:

Парубоцька краса в пиві намочана,

На калюжі прана, на колах вішана,

Патиком тичана, до скрині схована,

Ключем замикана, під лаву запхана

Отак сміючись і переспівуючись, забавлятиметься молодь: сіятиме „просо”, відмикатиме „ворота”, лататиме „мости”, гулятиме „весілля Коструба, як робили це за сивої давнини далекі пращури, коли збиралися на гаївки в заповітних гаях Красних гір, довкола священних дерев бога Перуна.

Громовержець Перун особливо любляв хвойне дерево й пускав у нього вогняні стріли-блискавки. Про таке дерево казали: „красне” або „Перунове”. Його вважали священним, міченим рукою бога, і боялися: „Огонь святий мститься, як його не шануєш”, „З вогнем не жартуй”.

Хоча, веснянкові обряди не називалися театральним дійством, вони мають основні елементи, які дозволяють визначити веснянкові дійства як одну з найдавніших форм народного театру.

Використовуючи досвід позакласної роботи у Загальноосвітній школі І – ІІІ ступеню № 13 м. Вінниці пропонується авторська розробка сценарію фольклорного дійства «**Прийшла весна з квітами**».

Мета: Ознайомити дітей з веснянками, з обрядом закликання весни; формувати навички виразного виконання веснянок, основи акторської майстерності; розвивати творчі здібності, артистичність, інтерес до історії,

звичаїв, обрядів українського народу; виховувати любов до людей, до прекрасного: поезії, музики, природи, пісні

Хід заходу

Веснянки (звук весни, спів пташок) – аудіо запис.

Виходять дівчата, співають:

Пісня 1: Ой виходьте дівчата, Будем весну стрічати
Та в сей вечір на вулицю Та віночки сплітати
Весну красну стрічати А віночки сплетемо
Весну красну вітати Хороводом підемо.

Пісня 2: Благослови мати, весну закликати,
Весну закликати, зиму проводжати.

Мати (з хлібом): Благословляю, дитино,
Йди весну зустрічай,
Щоб прийшла з радістю
З Божою милістю.

Дівчина цілує хліб Всі стають на коліна.

Одна: Прийди весно, прийди красна.

Зігрій нас добротою, красою

Любощами й милощами.

Всі: Добротою, красою

Любощами й милощами.

Одна: Яка ти ясна, велична, прекрасна.

Щоб і я така була:

Ясна, велична, прекрасна.

Всі: Щоб і я така була:

Ясна, велична, прекрасна.

Перша: Весна, весна красна

Прийди, весно, з радістю

З Божою милістю!

Друга: Йди, зимо, до століна

Бо ти вже нам надостоїла!

Третя: Йди, зимо, до Тульчина,

Ти вже нам надокучила!

Четверта: Йди, зимо, в темні ліси

А нам, Боже, весну принеси!

Пісня 3: Гей, вступайся, зимо,

Гей, вступайсь, навісна!

Бо збудилась зо сна

Наша люба весна - 2р.

Тає лід на ріці,

Вже летять ластівки

Розвилися листки

Розцвілися квітки - 2р.

Дівчаточка-воробята, радьмося,

Та виходім на вулицю граймося,

Та виходім на вулицю в добрий час

Нема таких співаночок як у нас!

Яка гарна галявина!

Давайте тут пограємо

Та веснянок поспіваємо

Пісня 4: Ой дай,Боже, весну почати
 Весну красну звеличати.
 Ой весно, весно, весняночко
 Де твоя дочка, паняночка?
 Сидить в садочку, шиє сорочку
 Своєму милому на весняночку.

Йдуть хлопці з баяном, сопілкою, бубном, пританцювують

Хлопчик: А послухайте мою казочку.
 Жив-був дід Нетяжка
 І була у нього синя сермяжка.
 На голові шапочка, на спині латочка.
 Чи хороша моя казочка?

Всі: Хороша!

Хлопчик: Ви кажете хороша і я кажу хороша. ***(Розказує казочку знову)***

Всі: Погана!

Хлопчик: Ви кажете погана і я кажу погана. ***(Починає розказувати знову)***

Його перебивають хлопці Та відчепись ти!

Дівчина: Ходить жучок по жучині
 А жучиха по деревині.
 Дайте хлопці околота
 Повеземо жучка до болота
 Жучок плаче в болоті
 Дівки скачуть в золоті!

Дівчата сміються

Хлопець: Співали дівочки, співали
 У решето пісні складали.

Тай поставили на вербі

Де взялися горобці

Звалили решето додолу

Час вам дівоньки додому. **Дівчата тягнуть у-у-у**

Дівчина: Горіла липка, горіла
Під нею дівчина сиділа
Іскорки на неї падали
А хлопці за нею плакали.
А ви хлопчики не плачте,
Зелену липку загасьте
Хлопчики липку гасили,
У решеті воду носили.

Хлопець: Хто попереду, той пасе череду.
Хто позаду, той пасе жабу,
А хто в серединці, той у золотій скринці

Всі з криком кидаються в середину

Одна: Гей дівчата, весна-красна. Всі: Гу..**(Руки піднімають догори)**

Співають: Весна красна, весняночка Всі: Гу..**(Руки піднімають догори)**

Співають: Весняночка, паняночка Всі: Гу..**(Руки піднімають догори)**

Пісня 5: 1. Ми кривого танцю йдемо, кінця йому не знайдемо,
Ой то вгору, то в долину, ой то в рожу, то в калину – 2 р.

2.А кривого танцю вести, як барвінка вінок плести

Ой то вгору то в долину, ой то в рожу то в калину – 2 р. Всі: Гу...

Пісня 6: «Жучок» Хлопці грають «Довгої лози»

Ходить Жучок по долині,
А Жучиха по руїні
Грай, Жучку, грай! - 2 р.
Ходить Жучок невеличкий,
А на жучку черевички.
Грай, Жучку, грай! - 2 р.
А наш Жучок чорновусий,
А на Жучку жупан куций,
Грай, Жучку, грай! - 2 р.

Співаючі утворюють місток. По містку ходять малі діти, хлопчик, дівчинка і т.д. за допомогою дорослих, що їх ведуть. Всі: Гу...(Руки піднімають догори)

Хлопці грають в слона. Ряд хлопців стоять зігнувшись, інші, розігнавшись, застрибають по черзі на слона

Пісня 7: «Травко муравко»

1. Травко муравко,
чом ти чорна, не зелена - 2 р.
2. Чи тя коні притоптали, притоптали?
Чи тя гуси вискубали - 2 р.
3. Мене коні не топтали, не топтали
Мене гуси не скубали - 2 р.
4. А на мені, дівчаточка, дівчаточка
Виводили ягілочки - 2 р.
5. Червоними чобітками, чобітками
Золотими підковками - 2 р.

Перша іде між останніми двома, а назад кожна остання веде

Гра: Явора? Явора! *(Дві групи перемовляться) Стають по двоє. Діти проходять як через ворота. (Хлопці «Перетягни канат»)*

Явір, явір,
Яворові люди,
Щоби не робили,
Моста будували,
А якого моста,
Для пана староста,
Усі коні пропустили,
А одного не пустили,
То де він?
Співаймо!

Останній співає. Маленька дівчинка

Пісня 8: 1. На нашій вулиці Дівочок рядочок, гей!
Дівочок рядочок.
2. Найстарша дівочка Молода Марійка, гей!
Молода Марійка.
3. Молода Марійка, гей! Рутоньку сіяла.

Всі ходять колами. З кола. Коло в колі, рух в протилежні сторони.

Всі: Гу...*(Руки піднімають догори)*

Танок

Пісня 9: «Кривий танець»

Дівчата гадають. Підходять до берізки, беруть сплетені віночки, ходять навколо дерева, шепочуть:

Берізко, берізко, чи скоро в парі буду?

Чи скоро милого чекати?

Підкидали вінок вгору, чий вінок найвище зачепиться на берізці та дівка має першою вийти заміж.

А в кривого танця та не вивести кінця
Веду, веду та не виведу,
Плету, плету та не виплету,
Треба його та виводити, кінець йому та знаходити,
Що виведу то ввірветься, то мій милий засміється,

Три гілочки або три кілки або троє хлопчиків

Хлопчик: Пора вже кашу закопувати, щоб новий урожай був багатий

Дівчина 1: На нашу вулицю, на нашу. Та несіть пшоно на кашу
Будемо кашу варити, будемо хлопців манити.

Дівчина 2: Наша каша солона, щоб нам не було сорома.

Дівчина 3: Наша каша із проса, наша вулиця хороша

Пісня 10: Як на нашому Подолі дівки-чарівниці

Закопали горщик каші посеред вулиці
Закопали горщик каші ще й ракові клешні,
Щоб ходили парубки далекі й тутешні.
Закопали горщик каші, ще й кілком прибили,
Щоб на нашу на вулицю парубки ходили.

Виходять дівчата, виносять горщик каші. Одна дівчина кілком прибиває горщик до землі, решта стають в коло. Біля них хлопці

Хлопчик: Ой новенький горщик

Пшоняная каша,
Щоб щасливо нам жилося,
Родинонько наша.
Закопаймо кашу, родину,

Щоб нам добре жито родило,

І житечко, і ячмінь,

Щоб у щасті жити всім.

Дівчина: Вже весна на порозі, а ми досі опудало зими тримаємо. Чи не пора його спалити?

Хлопець: Спалимо його, щоб зима йшла геть.

Дівчина: Весняночко, паняночко, де ти зимувала?

Весна здалеку: «У лісочку на пеньочку я сорочку прала».

Пісня 11: «Ой зацвіли фіалочки»

Дівчата стоять колами, руки вгору і з ноги на ногу перевалюються, а дорослі водять малечу, як кривий танець дві протилежні лінії. На середину галявину виходить дівчина, щиро усміхається, тричі вклоняється.

Весна: Доброго вам дня, люди,
Щастя, здоров'я та весни,
Зеленої, теплої зичу.

Пісня 12: «Прийшла весна»

Прийшла весна з квітами	- 2 р.
З зеленими вітами	- 2 р.
Принесла нам літечко	- 2 р.
Запашнее зіллячко	- 2 р.
Всім дівчатам по вінку	- 2 р.
З Хрещатого барвінку	- 2 р.
А хлоп'ятам батіжки	- 2 р.
Випасати корівки	- 2 р.

Весна: Дякую за зустріч щирю, Час іти додому.

За хліб, за пісню.

Відпочивати, сили набиратись,

Всі зіроньки до купочки,

А завтра до схід сонця треба вставати

А місяць угору.

Та до роботи братись.

Вже пізно, спать пора

Бо як в народі кажуть?

Дівчина: Весняний день рік годує

Хлопчик: Як весною посієш , так восени і збереш.

Весна: Вірно. Дай, Боже сили та здоров'я. Всі вклоняються та розходяться.

Відео запис проведення фольклорного дійства «Прийшла весна з квітами» у Середній загальноосвітній школі I – III ступеню № 13 м. Вінниці додається (додаток № 6).

2.2. Елементи народно-театрального дійства у підготовці до свята урожаю.

Спостерігаючи циклічність в природі, залежність наслідків хліборобства від сонця, дощу, вітру, днів, сівби та жнив, люди поволі усвідомлювали причинний зв'язок явищ, але пояснити суть цих зв'язків не могли. Так виникли передумови поклоніння верховному божеству. Найбільш раннім аграрним культом був культ Рожаниць – епоха землеробського енеоліту (мідний вік, III тис. до н. е.), доба матріархату. Йому на зміну приходить культ Рода. Поява Рода знаменує перехід від матріархату до патріархату (кінець бронзового віку, I тис. до н. е.). Рожаниці і Род були божествами родючості. Перехід до вшанування Рожаниць і Рода стався внаслідок поступового ослаблення вірувань кам'яної доби, де одне з центральних місць займали культу упирів та берегинь. Упирі й берегині були вираженням анімістичних уявлень часів привласнювального господарства, коли люди не виробляли продукти харчування, а користувалися лише тим, що знаходили у природі. Рожаниці, і особливо Род, – це уявлення часів розвинутого землеробства, тобто господарства продуктивного.

Всі ритуали, обряди, ігри займали значне місце в житті людини, вони були невід'ємною складовою частиною могутньої природи, вона була єдиним цілим з природою. Тому стародавні народні обряди проникнуті пантеїстичним духом.

Кожна дія в обряді несла певну функцію. Із точки зору функціонального навантаження розглянемо обряд жнив.

Він складався з таких розділів: зажинки – свято першого снопа; жнива –

власне праця; дожинки – вшанування останнього снопа, а коли впоралися із жнивами, то вже свято найславніше – обжинки.

Спершу на полі, де мають жати, зжинали два жмути збіжжя і клали його на хрест. Вийшовши на зажинки, дивилися: якщо воно не зрушене, то буде в році вестися на добро, а коли порушено – то на зло. Тоді мати зриває три колоски і робить з них кропильце. Свяченою водою окроплює місце зажину.

✘ Дід чи батько, взагалі хтось найстарший, під молитву родини починає зажинати. – Дай, Боже, в добрий час почати, а в найлегший – закінчити! – благословляється, і перші стебла лягають у сніп.

Батько, нажавши сніп, сідає на нього і починає колядувати. Зауважимо, що від Водосвяття колядувати не можна було аж до наступних святків. Тут же колядували, щоб у село не заходилатака пошесть, як джума та холера [18, с. 26].

Перший сніп зажинковий урочисто несли додому. Подекуди його називали Воеводою, тим першим, що вдався на полі.

Мій сніп-Воевода.

Ходе коло города.

Мій сніп-зажинець

Поведе мене у танець.

З нагоди його влаштували гостину. Сам же перший сніп сушився під стіною хати. Потім усі гуртом обмолочували, зерно мололи на жорнах. Господиня пекла хліб з нового врожаю – богач. Він був пишний з різноманітними узорами: навскісним хрестом, колосками, шишечками. За святковим столом батько ділив його між всіма членами родини й бажав, аби цього року і довіку всі були із хлібом.

Після цього починалися жнива. Всі сили й дні від рання й до смеркання віддавалися праці.

Ой у неділеньку пораненько
Та збирає, женців Коваленко.

Збирав же він все добірнії-

Хлопці та дівчата молодії.

Ой жніте, женці, розжинайтеся

Та на крутугору оглядайтеся...[18, с. 28].

Вінцем хліборобської праці є обжинки. В цьому святі возвеличень і господарів дбайливих, і женців-молодців, їхні рученьки, ніженьки, і красуню нивоньку, і співоче поле, і золотії серпики, і сніп колосистий „на зерно зернистий”. Поезія мовленого слова, співаних пісень, узвичаєних символів напоєна благородством душі, шаную до хліба та праці, сподіваннями на кращі

урожаї, а отже, на життя „щоб на той рік краще родило, ніж торік”. Побутують узвичаєні символи, без яких обходяться ритуальні дієства: сніп, борода, вінки, хліб.

✘ Беруться дівчата за серпи і нива дожинається, у сніп вивершується. Обжинковий сніп, туго скручений перевеслами та червоною стрічкою пов'язаний, повсюди символізуватиме цьогорічний урожай. З нього залишали для сівби, а перевеслами обв'язували плодові дерева, аби рясно родили.

Останній жмут не дожинали, залишали на „бороду”. Хлібною нивою опікувався давньослов'янський бог Велес. Він поселяв там свій дух, який називався в народі хліборобським польовиком. На пошану йому і завивали „бороду”.

Ниву ніколи не залишали голою. Ось котрась із жниць кругом а помежи стеблами серпом землю спущує і закручує колоски від низу до верху. Потім ще й червоною стрічкою пов'язує. Друга підходить до неї з дарами. На рушнику в неї найсвятіший витвір – хліб-сіль. Жниці речитативно приспівують:

*Оце тобі борода,
Хліб,сіль та вода.[18, с.28].*

Отже, „бороду” в'яжуть на знак вдячності за цьогорічний урожай та з надією на майбутній. Чим вона густіша, тим урожай буде дорідніший.

Жнив'яна пісня кличе до подальшої ритуальної справи.

*Живо, женчики, живо,
Дожинайте ниву.
Та будемо плести віночки
Із золотої пшенички.*

Як у всякій справі, так і на жнивах, кінець - ділу вінець. Беруться жінки плести вінки з колосків жита та пшениці, додають барвінку і перевивають стрічкою. Водночас роблять і обжинкову квітку. Коли сплетено вінок – ото вже радості. Тому з поля жінки несуть у село найпишнішу ознаку закінчення жнив – вінки колосисті та золотисті. То добрий знак, коли вінок є – хліб зібрано і настає свято. Саме вінками і пошановують жнивварів.

Попід село весело.

Бо ми вінок несемо.

В обжинкових піснях він прирівнюється до сонця. Власне вінок у народних святах та обрядах і є образом сонця, бо круглий, сплетений ніби із золота, а деякі означення його мов би випромінюють світло. Неначе особа, він наділений живою силою, завжди котиться (сонце ж бо в невпинному русі), промовляє жінцям про кінець жнив, проводить їх, показує дорогу.

Котився віночок по полю.

Просився в господаря в стодолу.

- Вже ж б я на полі набувся.

Буйненького вітрику начувся.

Од ясного сонечка нагрівся,

Ранньої росоньки напився.

І сьогодні на обжинки прикотився.

Нехай же я в стодолі одпочину,

Поки вивезуть знов на ниву.[18, с.29].

Найстаршому женцеві вручають найвеличнішу ознаку – обжинкову квітку. Звита вона у вигляді деревця із житнього колосся, її завжди ставлять у хаті на видноті і вона уособлює врожай на життя, ради якого людина докладає своєї праці на землі.

Обжинки доходять до найурочистішої пори – внесення короваю,
– Дякуємо вам, женці-молодці, що ви урожай добрий зібрали. Щоб наше життя було таким гарним і щедрим, як оцей коровай! – промовляє дівчина, доземно вклоняючись і жниварям, і всім людям. І потім розпочинається обжинкова гостина.

Ось так цікаво і досить весело проходить обряд жнив, в якому кожна дія є цілеспрямованою, несе певну магічну функцію і має своє місце в обряді.

Не менш цікаво свято урожаю та хліба опрацьовано викладачами і учнями нашої школи у позакласному заході «**Образу хліба вклонімося**», сценарій якого пропонується.

Мета: Познайти учнів з історією вирощування хліба, його шляхом до нашого столу, з народними традиціями, пов'язаними з хлібом. Виховувати шанобливе ставлення до хліба, повагу до праці хлібороба.

Хід заходу

I. ПІСНЯ ПРО ПОДІЛЛЯ.

II. Коли я йду роздольним полем

У світ розбуджених світань,

Мені до ніг колоссям повнодзвонним

Навкруг вклоняються густі жита.

✘ **III.** Хлібне поле пливе перед нами, дихання стиглих колосків збирається в тихий шепіт.

Десь збоку чутно перепілку, бренькає срібна струна цвіркуна.

Повітря тремтить від спеки, тяжкий золотий колос проситься у руки.

І ось – дзвенять коси, серпи, лунає пісня, шумить золоте море на землі.

IV. З давніх часів жнива – найвідповідальніша пора у хліборобів. Як тільки починають косити зернові, люди відкладають усі господарські справи. Треба вчасно і якнайшвидше зібрати хліб, віддати шану вирощеному врожаю, землі, трударям. Живими застаються традиції нашого народу.

V. Ой чиї ж то женці –

Дівчата та хлопці,

Самі молоденькі,

Серпи золотенькі?

Ой, недалеко край,

Боже, помагай!

VI. Вже й Петрівочка минає,

Час дожинків наступає.

Живо, женчики, живо

Пшениченьку дожинайте,

У копоньки поскладайте,

Гарну пісню заспівайте!

ПІСНЯ «ОЙ ЛІТАЄ СОКОЛОНЬКО...»

1-ша дівчина: Гей, ставаймо в коло, дівчата,

Будемо снопа прибирати.

2-га дівчина: Будемо снопа прибирати,

Квіточками рясно квітчати.

3-тя дівчина: Квіточками рясно квітчати,
Ще й стрічками переплітати.

4-та дівчина: Щоб увесь народ дивувався,
Який у нас снопик удався.

1-ша дівчина: Височенький ще й ваговитий,
Кожен колос зерном налитий.

ПІСНЯ «СИДІВ ГОЛУБ НА КОПІ...»

В'яжуть бороду.

I. Оце тобі борода,
Хліб, сіль і вода.

II. Роди, Боже, на всякого долю,
Бідного і багатого.

Кладемо на хустинку хліб, сіль, дякуємо сонцю, небу, пташкам за врожай. Дівчата серпом дзьобують землю і терелять колосок.

Дякуємо тобі, земле, за врожай!

Дякуємо тобі, сонце й небо, за дощ та тепло!

Дякуємо тобі, пташко, що не склювала пшениченьку!

Ой, спасибі, жито зжали

Та й бороду пов'язали.

Вже й пора нам відпочити,

В холодочку посидіти.

А ми вас позабавляємо,

Ну-мо в зайчика пограємо.

(Гра)

ПІСНЯ - ГРА

Ой, на горі сидить зайчик,

Він ніжками чеберяє.

Якби такі ніжки мала,

То я б ними чеберяла,

Як той зайчик.

А вже пшениченьці на ниві кінець,

Будемо плести нашій княгині вінець

Нивоньку дожинали,

У копоньки поскладали,

«Спасову бороду» сплели,

Вже й додому прийшли.

ПІСНЯ «КОТИВСЯ ВІНОК З ЛАНУ...»

I. Його змололи, і змісили вкрай,

І випікали вдосвіта у хаті –

Зерно тужаве, з піснею на святі

Стрункий, достиглий урожай

На стіл поклали, як пахучий май

II. Він пахне так, як пахнуть меду соти...

III. Він пахне степом, сонцем у жнива,

Коли, мов князь, сповзає із лопати

IV. Вже хліб печуть, і дух життя багатий

Поволі завойовує права.

I. Хліб в Україні здавна дуже шанували. Без нього наш народ не уявляв свого життя. Народжувалася в родині дитина – до неї йшли з хлібом, щоб дитина росла здоровою. Відбувалося весілля – батьки зустрічали молодят з короваєм. Виряджали сина в далеку дорогу, мати загортала у вишиваний рушник свіжу паляницю і разом з рушником вручала її синові, щоб дорога була доброю. Справляли люди новосілля, то до них теж приходили з хлібом, щоб жилося у цій хаті щасливо. В останню дорогу проводжають людину і теж несли

хліб. Найдорожчих гостей завжди зустрічали піснею, хлібом-сіллю на вишитому рушникові.

✘ II. Образу хліба вклонімося.

Високочолому сіятелеві і рідній землі!

Істинно, люди: живемо не хлібом єдиним,

Істинно так – коли маємо хліб на столі і мир на землі!

ПІСНЯ ПРО УКРАЇНУ

ПРАПОР

Популяризуючи хліборобську звичаєву культуру та українські обрядові хліби, ми маємо можливість показати самотність, глибину і красу українських традицій.

2.3. Свято Андрія як своєрідна театралізована форма.

З найбільших зимових свят чи не найвеселішим та найочікуванішим був день Андрія, 13 грудня, коли, за українським звичаєм, сільська молодь збиралася в одній хаті на так званих «великих» вечорницях, влаштовуючи там усілякі забави та гульбища.

Власне, саме свято відзначається на честь апостола Андрія Первозванного, якого вважають не лише покровителем Української церкви, а й шанують як засновника Києва. Андрій – один із дванадцяти апостолів, який перший був покликаний Христом в його апостоли, тому в православній традиції й називається Первозванним.

У Лаврентіївському літописі згадується, як одного разу, відпочиваючи на березі Дніпра, святий глянув кийські кручі й мовив до своїх учнів: “Бачите ці гори? На них засяє Божа благодать; тут постане велике місто, і Бог збудує багато церков...”. Після цього апостол, піднявшись на гору, поставив хрест на тому місці, де зараз височіє Андріївська церква.

✘ І хоча Андрій Первозванний – християнський святий, але народні звичаї та обряди мають древніше, дохристиянське походження, пов’язане з таємничими ритуалами любовної магії, які потім переродилися в усім відомі ворожіння, що були так популярні серед молодих хлопців та дівчат. А враховуючи те, що андріївські вечорниці припадали на період Пилипівського посту, стає зрозуміло, чому духовенство всіляко намагалося зупинити цю позацерковну традицію. Звичайно, згодом обряди втратили своє магічне

значення і були лише приводом для того, аби порозважатися неodrуженій молоді.

Як правило, вечорниці проводилися в оселі шанованої на селі жінки, яка повинна була наглядати за молодими людьми. Першими, ще до заходу сонця, збиралися дівчата, аби встигнути до приходу хлопців приготувати спільну вечерю і, найголовніше, спекти Калиту (калету, короля) – круглу пшеничну паляницю з отвором посередині чи збоку.

*Ой Калита, Калита,
Із чого ж ти вилита?
Ой я з жита сповита,
Ой я сонцем налита
Для красного цвіту
По білому світу...*

Кожна з юнок місила свою невеличку частинку, замовляючи її на коханого, а потім ці шматочки клали до спільної діжі, додавали родзинки, сушені вишні, горіхи і ліпили Калиту, примовляючи:

*А ми Калиту місили,
З усіх криниць воду носили;
Як балабушки місили –
З ополонки воду носили...*

Виліплену паляницю посипали маком та саджали в піч, не забувши при цьому наспівати: «Андрій піч вимітає, Катерина в піч заглядає...»

Поки калита печеться, дівчата прибирають хату, готують пісні обрядові страви: борщ, пшоняну чи гречану кашу, пампушки з часником, млинці, вареники, узвар тощо. Обов'язково на столі повинні бути пиріжки з маком, сливами чи капустою. Іноді один з них ліпили з перцем всередині, а другий – з горіхами. Той, кому трапився пиріжок з перцем, мав поцілувати господиню, а хто знайшов з горіхами – ставав «королем вечора», організовував усілякі забави. Часом у вареники дівки клали гроші, помічаючи їх, щоб самим не з'їсти. Вважали, що хлопець, який візьме вареник з копійкою, одружиться з тією дівчиною, яка його зліпила.

І от, нарешті, Калита готова. Витягши з печі, її щедро поливають медом та притрушують маком, а потім ховають у якомусь таємному місці.

Виконавши всі приготування, дівчата сідають рядком і чекають на парубоцьку ватагу. А хлопці вже тут як тут! Кланяючись, заходять в хату та співають жартівливих вітальних пісень, вигаданих на ходу:

*Ой, на горі, на току курчата чубаті,
А на нашій на вулиці дівчата горбаті.
Куди йдуть – губи дмуть, кирпу задирають,
А як баньками лупнуть, то собак лякають...*

Дівкам, звичайно, теж возом у рота не в'їдеш, тож вони, ставши навпроти парубків, так само вклоняються і відповідають:

*Калити-Калита,
В хлопців хисту нема
Ні співать, ні говорити,
Тільки витрішки ловити!*

Під час таких жартівливих перегукувань хитрі хлопці непомітно шукають коржа, а наймолодші намагаються обплутати дівчат червоними нитками, щоби змусити їх якщо й не віддати Калиту, то, принаймні, поцілувати кожного з них. Тож дівчатам не можна й на мить втрачати пильність!

Коли ж хлопцям, попри всі їх зусилля, так і не вдається знайти Калиту, дівчата вимагають з них чи то незвичайні подарунки (наприклад, найкращого парубка), чи то здійснення якихось «підступних» бажань, які хлопці, тим не менше, із задоволенням виконують під загальний регіт товариства.

Коли всі завдання виконано, юнки, змилюючись, урочисто вносять запашну, прикрашену калиною Калиту, яку підвішують червоною стрічкою до сволюка, співаючи при цьому:

*Сонце заходить – Калита сходить,
Калито наша, ось тобі каша.
А нам дай здоров'я і сили,
Щоб ми ще довго по світу ходили!*

Довший кінець стрічки спускається донизу так, щоб можна було, смикнувши за нього, змусити корж «підстрибнути» ще вище. От з цього моменту і починається найвеселіша частина андріївських вечорниць: обряд

кусання Калити.

Спершу обирають вартового – «пана Калитинського». У деяких областях його ще називають «писарем» чи «дідом». Це повинен бути найбалакучіший, найдотепніший парубок, «душа вечора», який би міг своїми жартами та кпинами легко розсмішити усіх присутніх. У руки писарю давали квач, змащений найчастіше сажею, у кращому випадку глиною чи медом. Деінде Калиту стерегла вечорнича мати, господиня дому, розгойдуючи її так, щоб корж важко було вкусити.

Пан Коцюбинський (а ним міг стати будь-хто з присутніх) сідав верхи на коцюбу, кочергу чи лопату і, вдаючи, що скаче на баскому коні, двічі об'їжджав паляницю, заводячи при цьому розмову з вартовим:

- Добри вечір, пане Калитинський!
- Доброго здоров'ячка, пане Коцюбинський!
- А дозвольте Калиту кусати!
- Кусайте, пане, та не засмійтеся!
- Та я вкушу!
- А я по писку впишу!
- А я все-одно вкушу!

Основне правило цієї гри: кусати Калиту можна лише після виконання усіх забаганок писаря, головне завдання якого – будь-що розсмішити гостя, тим більше, що громада допомагала йому в цьому, задаючи кумедні загадки, кидаючи дотепи та кпини. Пан Калитинський і сам може розповісти цікаві історії, потанцювати та поспівати, викликаючи у товаристві дружний регіт. Якщо ж Кочержинський розсміється, писар мастить обличчя сажею, а на його місце заступає інший учасник гри. Коли ж усі умови виконано, вершник може спробувати підскочити та вкусити паляницю. Але й тут не все так просто! Вартовий несподівано смикає за мотузок – і Калита летить вгору!

Після того, як усі парубки випробували своє везіння, до Калити ідуть дівчата, але вже на рогачах – панни Кочержинські. Вважалося, що ті, хто все-таки примудрився вкусити Калиту, цього року обов'язково вийде заміж чи одружиться.

Якщо ж траплявся вправний писар, то за вечір нікому не вдавалося скуштувати коржа. У такому випадку Калиту знімали, розламували і підносили всім по шматочку, примовляючи: «Калити, калита солодка була, тепер ми її з'їли, за женихом полетіли!». Дівчатам дольки діставалися задарма, а от хлопці

за те, що «калита солодка була», мусили відкупитися грішми, на стрічки. Часом юнки не з'їдали свою часточку, а ховали за пазуху, щоб перед сном покласти на подушку, мовляв, наречений присниться.

Після гри в Калиту дівчата запрошували парубків до вечері. Розсідалися по обидва кінці столу, чекали на вечорничу матір, яка бажала: «Щоб ви, діти, усі за м'ясниці одружились!», а одна з дівчат повідомляла: «Андрій народився!». За вечерею годилося поспівати колядок.

Парубки вночі здійснювали так зване «ритуальне бешкетування», адже цього дня їм дозволялося робити що завгодно! От і траплялося так, що наступного ранку у когось воза закинули на стріху, по річці чиїсь ворота пливуть, а у когось і клуня розібрана! Часто стежки до хат, де жили дівчата на виданні, були политі буряковим квасом або притрушені соломною. Та хазяїни пробачали хлопчачі витівки, бо ж Андрія – це парубоцьке свято!

А ближче до півночі розпочинався найтаємничіший звичай, якого так чекали дівчата – ворожіння...

Починалося все з того, що брали горнятко з кашею чи борщем, залазили на ворота і тричі кликали: «Доле, доле, йди до мене кашу їсти!» або ж: «Суджене, не згуджене, ходи зі мною кашу їсти!». Потім прислухалися: з якого боку долинуть якісь звуки – туди й судилося заміж вийти. Особливо раділи, коли у цей час заспіває півень: «Доля обізвалася!», якщо ж ні: «Доля оглухла, не чує мене! А щоб ти зозулі не чула, блуднице моя!»

Одним з найпоширеніших прийомів любовно-шлюбної магії андріївського вечора було «засівання конопель». Дівчина набирала в пелену насіння коноплі, льону чи маку, і вийшовши надвір, сіяла його по снігу, примовляючи:

*Андрію, Андрію,
Я на тобі коноплі сію,
Нехай буду знати,
З ким буду їх збирати!*

Потім набирала у жменю снігу, вносила до хати, і, дочекавшись, поки сніг розтане, лічила зернята. Якщо випадала парна кількість – значить, цього року вона вийде заміж.

Також рахували кілки на паркані, загадуючи: «Вдівець, молодець, вдівець, молодець і т.д.». На кому кілки скінчатся, за того й заміж іти...

У цей вечір дівчата намагалися побачити свого обранця в дзеркалі, узнати професію майбутнього чоловіка. Щоб це вгадати, дівчина посипала на

долівку трохи пшениці, наливала в мисочку води і ставила люстерко. Коли все готове, впускала півня: якщо півень нап'ється води, чоловік буде п'яницею, клюне пшениці – буде господарем, а як гляне у люстерко – буде паничем або ледарем.

Бігали дівчата також до річки, набирали намулу з дна і приносили до хати. В хаті цей намул уважно розглядали: якщо там є шматочок заліза або цвях – чоловік буде ковалем, тріска – теслею, скло – склярем, шкіра – шевцем, пісок – мулярем, а якщо, крім землі, немає нічого, – хліборобом.

Або ж бігали підслуховувати до сусідів під вікна: якщо почують слово «іди», радіють, адже це свідчить про те, що скоро підуть до шлюбу, а як «сядь» – значить, доведеться ще рік подівувати. Часом навіть провокували господаря:

- Дядьку, а де Ваші ключі?

- У вівсі, щоб ви посивіли усі!

Та найчастіше, знаючи наміри юнок, ґазда добродушно відповідав:

- Ключі наші у пшениці, щоб усі ви були молодиці!

А вже на ранок, порозходившись по своїх домівках, дівчата продовжували ворожіння. Щоб приснився наречений, лягаючи спати, скидали з себе крайку, і клали навхрест під подушку, шепочучи:

Живу в Києві на горах,

Кладу хрест в головах;

З ким вінчатись, з ким заручатись,

З тим і за руки держатись.

На Андрія хлопці також ворожать, але, звичайно, дещо стриманіше, як і годиться справжнім чоловікам. На Андрія та Катерини (7 грудня) парубки постували та молилися, просили, щоб Бог послав їм добру дружину та гарну господиню.

В нашій школі також було відтворено народне дійство до свята Андрія, в якому приймали участь старшокласники. Далі пропонується авторський сценарій свята **«Дай, Андрію, знати, яку долю ждати»**.

Мета: Розширити знання дітей про зимові народні свята; познайомити з гарною українською традицією – проводити вечорниці на свято Андрія; розвивати акторські здібності, народний спів та дикцію у дітей; виховувати інтерес до історичного минулого рідного краю, зберегти народні звичаї та обряди.

Сцена має вигляд селянської хати: вікно з вишитими фіранками, збоку піч, рогачі, лопата, Коцюба, з другого боку – стіл, накритий скатертиною, на столі макітра з картоплею, печені яблука, вареники, свічник, хліб, глечик. З обох боків сцени – лавки, накриті веретами, табурети. Куліси прибрані вишиваними рушниками.

Хід свята

Відкривається занавіс. **Господиня (Катерина) порається, підходить до вікна, заглядає в нього:**

– Який вечір таємничий і місяць як світить **Дивиться на небо.**

– От і дівчата вже йдуть. **Чути пісню дівчат.**

Чорні очка як терен – 2 р.

Чорні очка як терен – 2 р.

Як терен, як терен – 2 р.

Коли ж ми ся поберемсь, поберемсь – 2 р.

Дівчина: Тітко, Катерино!

Катерина: Га!

Дівчина: А де ваші ключі?

Катерина: На горищі у вівсі,

Щоб ви швидко заміж повиходили усі!

Дівчата хором: Спасибі вам, тіточко.

Дівчина: Дозвольте нам зайти до вашої хати, і вашої ласки Калиту справляти.

Катерина: Заходьте, заходьте дівчата!

Дівчата: Добрий вечір вам, тітонько! З калитою будьте здорові!

З калитою золотою і зі святим Андрієм!

Катерина: Спасибі **Дівчата співають.**

Добри вечір, пані-матко,

Добрий вечір, в добрий час,

Із святою Калитою

Завітали ми до вас.

У цей вечір погуляєм,

В цю зимову дивну ніч.

Потанцюєм, поспіваєм

Погадаєм, підем пріч.

Прийдуть славні козаченьки,

Прийдуть наші парубки.

Поспіваєм, потанцюєм

Пожартуєм залюбки.

Розгадаєм свою долю

В цей вечірній пізній час.

Із святою Калитою

Ми вітаєм тітко вас!

Катерина: Спасибі, спасибі за ваше вітання! А тепер швидко роздягайтесь, запирайте двері та готуйте вечерю

Дівчата: За цим, тітко, діло не стане. **Співають**

Буде в нас свято

Всяких страв багато:

І книшів, і пирогів

І бубликів і млинців.

Катерина: Дівчатка! Ходіть-но до мене, будемо Калиту місити. Тісто наше прісне, але має бути солодким. Зробимо тонкий корж, бо в народі кажуть «рік стоншився». Додайте до борошна яєць, меду, маку, аби наша Калита була смачна. Ви дівчата розкачайте тісто, а ви ліпіть узори-колоски, промінчики, зубчики.

- У нас багато людей на святі, той більше зубців треба на Калиті, щоб

було що кусати.

Господиня саджає Калиту в піч.

- Поки Калита печеться ідуть дівчата на двір сіяти конопляне сім`я.

Всі виходять із світлиці трічі приказуючи слова: «Сонце до заходу, а коноплі до сходу» починають сіяти приказуючи:

Калитою радію
Конопельки я сію
Підтички волочу,
Бо заміж хочу.
Дай поле знати
З ким життя мати.

Дівчата заходять, тим часом Калита вже спеклася. Господиня велично виймає її з печі:

- Подивіться яка наша Калита кругла, запашна, проміннями, квітками помережана.

- Красною і теплом засяяла на всю світлицю, оселю звеселила.

Калиту передають з рук в руки аж на причільне вікно, те що до сходу сонця.

- Денне сонце лягло на спочинок і тепер Калита сятиме і в оселі і в душах!.

Хлопці: Тітко Катерино!

Катерина: Га

Хлопці: Де ваші ключі?

Катерина: На горищі, за засіками, щоб швидко стали чоловіками

Хлопці: Спасибі вам, тітко. Дозвольте нам на ваш поріг ступити, щоб вашу хату звеселити.

Катерина: Ступайте, ступайте хутчіше, та гарною піснею нас привітайте! Добрим людям моя хата завжди навстіж!

Парубки входять, вклоняються

- Добрий вечір тітко Катерино! З калитою будьте здорові!

Катерина: Спасибі вам, молодці, за вашу ласку і шану».

Парубки: Добрий вечір, пані-матко

На вашім порозі.

Добрий вечір дівчаточка,

Як повнії рожі.

Дівчата: Добрий вечір, козаченьки,

Де це ви бували?

Чи на іншій на вулиці

Калиту справляли

Парубки: Чи справляли - не справляли

Але забарились

Бо дівчата по дорозі

Кращі вас зустрілись

Дівчата: Добрий вечір, парубки-задаваки,

облізлі, як руді собаки.

Парубки: Ой кувала зозуленька

Та сіла на дубі,

Були б дівчат гарні,

Як мали б всі зуби.

Дівчата: Ой кувала зозуленька

В селі на Заріччі,

Є у всіх нас гарні зуби

Ще і вам позичим.

Парубки: Годі вам сваритись,
 Давайте миритися,
 За столи сідаймо,
 Свято зустрічаймо.

Парубки співають: А у тітки Катерини
 Варенички в маслі,
 Усі наші дівчаточка,
 Як зіроньки ясні.

Дівчата співають: Ой летіли дикі гуси,
 В вирій подалися,
 Наші хлопці чорнобриві,
 Хоч води напийся.

Танцюють польку. Парубок тре в макітрі мак.

Хтось: Сійте, сійте, годі вам танцювати, вже час прийшов Калиту кусати!

Катерина: Коли усі зібралися, тоді підносьмо Калиту!

Дівчата несуть Калиту на червоній стрічці поперед себе тричі промовляють: – Сонце заходить, а Калита сходить!

Калиту чіпляють до сволока, або її тримає високий хлопець, ставши на стілець. Дівчата весело групуються біля Калити.

Господиня йде назустріч з горням каші на вишитім рушнику і промовляє:– Калита наша, оце тобі каша, а нам дай краси й сили, щоб ми в світі славно жили!

Дівчата: Оце так Калита! Славно та красива! На увесь світ прекрасна!

Господиня: – Давайте виберемо пана Калитинського.

– Може Петра?

– Ні. Хай Степан буде!

Всі: Хай Степан буде!

Хлопець виносить від печі вогняні речі: рогачі і коцюбу, обережно ставить їх навхрест, щоб коцюба була зверху, говорить:

- А оце від печі вогняні речі, якими зло з хати виганяють і Калиту до сонця підганяють.

Біля Калити стає вартовий «Пан Калитинський» - веселий парубок. Він бере в руки квач, вмочений в масну сажу, стає під Калитою і запрошує гостя.

Калитинський: Хто першим до сонце-Калити поїде?

1-й парубок: Дозвольте мені!

Калитинський: Тоді витанцюй коня собі (**кладе навперехрест рогачі й коцюбу.**) Танцюємо від порогу! Хто зачепить Коцюбу чи не в такт ступне в танці - того в сажу вмажу. Хто при кусанні Калити не знатиме, що відповісти на запитання, або засміється, того також позначу чорною сажею.

Дівчата перемовляються яку пісню співати:

- Може «Конопельки»?

- Ні, для парубка тільки «Чеберяйчика».

Парубок бере до танцю з собою ще й дівчину:

- Ходи зі мною Наталко!

Всі співають «Ой на горі жито».

Якщо парубок танцює і не обминув жодного з чотирьох кінців, не зачепив ні коцюби, а ні рогачів, тоді може їхати калиту кусати.

Калитинський: - Гарно витанцьовував, видно не одну дівчину в танці закрутив. Сідлай тепер коня, та ладнайся у дорогу.

Хлопець сідає на коцюбу, мов на коня і їде до Калити (всі смішать Коцюбинського)

- Дивися, он хвіст закрутився!

- Ще й на ногу припадає!

Коцюбинський: - Добрий вечір, Пане Калитинський.

Калитинський: - Доброго здоров'я, Пане Коцюбинський.

- Куди їдете?

Коцюбинський: - Їду Калиту кусати

Калитинський: - А я буду по писку писати

Коцюбинський: - А я вкушу!

Калитинський: - А я впишу!

Коцюбинський: Ти писнеш чи ні,

А я на білому коні

Той калита-мені

Калитинський: Ну добре вже, іди Калиту кусати. **Коцюбинський кусає**

Коцюбинський: Смачна Калита, вкусив так, аж душа сонцем осіялась.

2-га дівчина: Бере Коцюбу і притьмом до Калити:

Діду, діду, Калиту кусати їду.

Ще ні разу не стрибала,

Калити не коштувала

Звідки ти?

З Калитви!

Чого хочеш?

Калити!

А не боїшся чорноти?

Не боюся.

Тоді присядь.

Не подумавши, вона присідає, Калита вгорі, а дівчина втрачає право на кусання. Її помазують сажею.

- Оце тобі за те, що без пісень і танцю до Калити поїхала.

3-й парубок: Тепер я буду. Танцює. Всі співають.

Ото-то

А мій милий золото.

Я казала купи сито – 2р.

А він купив решето.

А мій милий муку сіє,

А я рада, що й те вміє,

Муку сіє, тісто дробить, – 2р.

А я рада, що й те робить.

Юнак ніяк не потрапляє у такт. Чіпляє то рогачі, то коцюбу.

Дівчата: Та він танцює, як ведмідь у решеті.

підстрибує, намагається вкусити Калиту, але не вкусив

Калитинський: Бачу, що ти до танцю не зграбний. До свята не готувався (*позначає його сажею*).

– Іди в клуню та з околотом танцюй. **Коцюбинський чує потилицю.**

4- парубок: Співайте мені «Зайчика-чеберяйчика».

Танцює, бере Коцюбу. Хлопці, дівчата з усіх боків піджартовують, намагаються будь-що розсмішити.

– Та хіба це кінь, якась шкапа на ноги зіп'ята.

– Вислогуба і без зуба. **Але парубок не звертає уваги.**

– Діду, діду я на коцюбі їду

– А що везеш?

– Міх.

– А що з міху?

– Сміх.

– То засмійся.

– Нема чого реготати, коли їдеш Калиту кусати.

- А навіщо Калита тобі?
- Щоб не бути у журбі
- А я буду сажею писати.
- А я буду Калиту кусати.
- А я писну.
- А я кусну.

Юнак кусає Калиту.

Калитинський: - Оце молодчина! Такий усе здолає!

Решту калити господарка і Калитинський ділять між усіма, хто присутній на святі.

Узявши Калити, люди приказують:

- Калита, Калита, солодка була, як ми її з'їли, до сонця полетіли.

Перш ніж сісти до вечері, дівчата в горнятку, загорнутому у рушник, виносять кашу надвір, ставлять на стовпець, стають по черзі на тичку тину і закликають: Доле, доле! Йди до нас кашу їсти.

Парубок: Ой дівчино, щось мені так нудно і голова морочиться. Це ж мені напевно, вареників хочеться.

Катерина: Цить, Василю, будуть тобі вареники, якщо розгадаєш загадку

Химерний, маленький

Бокастий, товстенький

Коханчик удався,

У тісто прибрався,

Чимось смачним напхався,

В окропі купався.

На смак уродився,

А як його звати - лінуюсь сказати,

Скажи мені ти!

Василь: Та це ж вареник!

Катерина: Любі гості, прошу сісти

Вареники з капустою прошу їсти.

Ось і каша. Одарка Пилипова принесла, бо перший раз на гулі прийшла і горщик битиме щоб вечорниці водилися.

Сідайте до столу, їжте на здоров'я.

Всі сідають до столу.

З вулиці чути, як тричі прокукурікав півень.

Дівчина 1: Здається півні десь співають! Вже час гаданнячка настав!

Дівчата відправляють з хати парубків. Парубки відходять на край сцени і виходять за куліси.

Катерина: Несіть ослін і воду в миску лийте.

Дрібненько воску ярого поріжте, нехай кипить!

Всі: Нехай кипить, нехай кипить.

Катерина: Закрийте вікна ряднами і хустками, а піч топіть соломкою й трісками. Нехай горить!

Всі: Нехай горить, нехай горить!

Катерина: У риночки поставте воску і починаймо ворожити.

Дівчина 1: **Капає віск на воду.** Милий у дорозі. Квіточка до квіточки підпливає, мій милий з дороги вертає (**радіє**).

Дівчина 2: В мене місяць підпливає до зорі, що воно, тітко?

Катерина: Твоє щастя, твоя доля у далекій стороні. (**Бере з печі ринку і виливає у миску**). Пішла твоя доля, дівко, за водою. Будеш ти, за дідом з бородою.

Дівчина 3: А у мене якась склянка..

Парубок під дверима підслуховує, заглядає до хати.

- То у тебе Катре чоловік п'яниця буде.

- Та ні. Це якась підкова, чоловік буде коваль.

Дівчина 4: А давайте ще так погадаємо. Кинемо хустки в миску і

підкинемо її. Чия хустка випаде першою, та дівчина найшвидше заміж вийде.

Підкидають, одна з дівчат хапає на льоту хустку, викрикує:

- Я перша заміж вийду!

Добавляється світла. Хтось подивився у вікно і каже:

- Світає. Вже 3-ті півні співають, час додому йти, бо й хлопці померзли.

Дівчата збираються, штовхаються, сміються.

- Бувайте здорові, тітко Катерино, спасибі вам.

Катерина: Ідіть здоровенькі. Спасибі вам, дорогі діточки, що розвеселили хату старої вдови. Приходьте ще, не забувайте мене.

Дівчата: - Прийдемо.

Виходять.

Парубок: А ось де ти, моя пташко (**дівчина тікає, парубок її наздоганяє**).

Всі йдуть співаючи «Ой чий то кінь стоїть».

Ой чий той кінь стоїть, що сива гривонька?

Сподобалась мені, сподобалась мені, - 2р.

Та я дівчинонька,

Не так та дівчина, як біле личенько,

Подай вже дівчино, подай же гарная - 2р.

На коня рученьку.

Дівчина підійшла, рученьку подала.

О й краще я б була, ой краще б я була - 2р.

Кохання не знала.

Вечорниці завершились

І здається, все пройшло,

Ні, так просто не проходить,

В серці струночка бринить

Про Андріїв вечір спогад

В нашім серці буде жить.

Висновок

За 23 роки незалежності України створилися нові умови для розвитку освіти, науки, культури. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, національного відродження, формування цілісної та всебічно розвиненої особистості. Велика роль у цьому належить українському народному театру.

Народний театр – важлива галузь національної культури українців. В ньому знайшли відображення особливості світогляду, вірувань, моралі, традицій та звичаїв народу. Народний театр є джерелом до пізнання менталітету українців, їх характеру, вдачі, обдарувань.

Дослідження історії українського народного театру, від його створення до найвищих форм, дає можливість зробити висновок, що в його дійствах конденсуються не лише звичаї народу, але й світогляд українців, його найхарактерніші риси. Так, в язичницьких дійствах веснянок народ відображає пантеїстичне розуміння світу, в Купальському фольклорі – дуалізм, синкретизм. Обжинкові пісні возвеличують людську працю, працелюбство українців, у "Вертепі" бачимо спробу переказати біблійну історію в національному контексті тощо.

Крім того, кожний обряд ніс в собі морально-етичне навантаження, бо він не лише констатував світоглядну позицію народу, але і був спрямований на формування її у молоді. Так, у веснянках велику участь брали діти. За народним світоглядом, діти це початок життя, весна є початком відродження природи, світу, а це означало нерозривну єдність людини і природи, формувало шанобливе ставлення до неї у підростаючого покоління з дитинства.

Безумовно, відродження народних традицій у сім'ї, школі, має не лише навчальний, але й потужний виховний потенціал. Пізнаючи ці традиції, звичаї і обряди, головне пам'ятати про те, що вони не лише носії нашої культури, але й є засобом національного виховання.

Дослідження традицій народного театру, його результати, на думку автора, мають і прикладне значення. Вміщений у роботі фактичний матеріал, методичні рекомендації, додатки можна ефективно використовувати в роботі вчителя як на уроках художньо-естетичного циклу, так и в позакласній виховній роботі з учнями .

А дослідження історії народного театру, його традицій, функції в житті суспільства, підтверджує гіпотезу про можливість і необхідність всебічного використання елементів та символіки народного театру у виховному процесі підростаючого покоління. Це стане чинником формування у молоді почуття національної самосвідомості.

Список використаних джерел та літератури.

1. Про Державну національну програму «Освіта» (Україна ХХІ століття) // Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ України від 29.05.96 р. № 576).
2. Проблеми державотворення і національна ідея // Голос України. - 2002. - 16 січня.
3. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Під редакцією Ю. Римаренка. - К., 1996.
4. Закон України «Про освіту». - К.: Освіта, 1992.
5. Освіта. - 1993. - № 44, 45, 46.
6. Освіта України. - 2002. - № 33.
7. Берегиня: Історія, звичаї, традиції українського народу; № 2-93, № 3-94. - К.: Берегиня України, 1993. - 144 с.
8. Баруцький С. Вечорниці в духовній культурі Українців [із народних традицій] // Армія України. - 1994. - 4 січня.
9. Вовк І. Буде горі красно. [Про обряди і традиції свят весняного циклу] // Людина і світ. - 1992. - № 4.
10. Волицька І.В. Театральні елементи в традиційній обрядовості українців Карпат кінця ХІХ - поч. ХХ ст. - К: Наукова думка, 1992. - 138 с.
11. Воропай О.І. "Звичаї нашого народу". Етнографічний нарис в 2 томах. Українське видавництво. - Мюнхен. - 1958, 1966.

14. Зуїха Явдоха. Пісні Явдохи Зуїхи. – К.: Наукова думка – 1965. –810 с.
15. Зяблюк Н.С. Вечорниці: [З історії народного обряду] // Рідна школа. – 1989. – № 2. – с. 75-79 (продовж. № 4. – с. 77-82).
16. Колеса Ф. Шкільний співаник (з педагогічної спадщини композитора). – К.: Музична Україна, 1991.
17. Лисенко М.В. Збірка народних пісень. – К.: Музична Україна, 1994.
18. Мицик В. Ой, обжинки, господарю! // Рідна школа. – 1993. – № 8.
19. Русова С. Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1990, – 303 с.
20. Савченко О. Від людини освіченої – до людини культури // Рідна школа. – 1996. – № 5, 6 – с. 2.
21. Сапіга В.К. "Українські народні свята та звичаї". – К. Т-во «Знання України» – 1993 – 112 с.
22. Сухомлинський В.О. „Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості //Вибрані твори в 5-ти т. – К. – 1976. – т. 1 с. 147.